

the competence building approach to Geography teaching in Ukraine and ambiguity in understanding of geographical competence as a category of didactics of Geography has been determined. Describing the principal world trends in development of geographic education at the turn of XX and XXI centuries the author analyses the contents of the Charters of geographic education adopted in 1992 and 2016. Particular attention has been paid to the new Charter, as it defines present day problems and trends of development of Geography teaching in the world. The author of the article reveals the contents of the constituent parts of Charter-2016, and outlines the principal trends of the International Program of activities directed at the development of the World geographic science, that was suggested in the Charter. Current problems in domestic geographic education that originated in the nineties of XX century have been described and the particularities of development of competence building approach to the education have been specified in the article. Great attention has been paid to the retrospective analysis of interpretation of basic notions of the competence building approach to Geography teaching – «competence» and «competency», as well as to the contribution made by John Raven and Jacques Delors to the resolution of this issue; main stages of forming the content of key competence/competency in European education have been defined. Furthermore, the normative legal basis for introducing the competence building approach to teaching in Ukraine has been characterized. The ambiguity in understanding the competence building approach in Geography teaching, caused by different interpretations of terms in normative documents for secondary and higher education in Ukraine, has been stated. The author believes that coordinated efforts of the developers of normative documents for higher educational and secondary schools can remove this contradiction.

Key words: *competences, competencies, competency building approach in teaching geography, Charter of geographic education, terminological-categorical apparatus, normative documents on secondary and higher education in Ukraine.*

УДК 371.671(075):81'242

ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В ПІДРУЧНИКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Л. В. Галаєвська,
*молодший науковий співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України*

Статтю присвячено висвітленню особливостей текстоцентричного підходу до формування мовленнєвих умінь і навичок учнів у сучасному підручнику української мови. Розглянуто поняття «текст» як основну одиницю текстоцентричного підходу, його структуру, характеристики, специфіку процесу розуміння; визначено функції тексту щодо розвитку мовної особистості.

Ключові слова: *текстоцентричний підхід; текст; робота з текстом; навчальний текст; мовна особистість.*

Постановка проблеми. Основна мета сучасної мовної освіти – виховання мовної особистості, тобто людини, яка любить і плекає українську мову, володіє багатством виражальних засобів, вміло користується нею і дбає про збереження та розвиток. Ця особистість має оволодіти мовленнєвою культурою, комунікативною компетентністю, гуманістичним світоглядом,

набути високих моральних якостей, виробити свою громадянську позицію, щоб стати повноцінним членом нашого суспільства та патріотом України.

У сучасних умовах пошуку нових шляхів розвитку освіти значущості набуває практичне спрямування знань, органічне поєднання навчання української мови з життєвими ситуаціями, особистісна орієнтація, демократизація та гуманізація навчання мови, практична спрямованість знань, органічне поєднання навчання мови й мовлення, забезпечення наступності змісту освіти тощо. Адже метою змісту шкільного курсу навчання української мови є формування національно-свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями і навичками доцільно користуватися засобами мови у всіх видах мовленнєвої діяльності.

З огляду на це у лінгводидактиці закріпилися нові підходи до навчання мови (функціонально-комунікативний, особистісно зорієнтований та ін.). З-поміж пріоритетних виокремлюємо текстоцентричний підхід.

Формулювання цілей статті. *Мета статті* – з'ясувати актуальність текстотворчого підходу у формуванні мовленнєвих умінь та навичок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основним завданням вивчення української мови відповідає текстоцентричний підхід, за якого «епіцентром» уроку стає текст. Він слугує засобом виховання всебічно розвиненої, творчої, національно свідомої, духовно багатой особистості, яка комунікативно виправдано вміє користуватися мовними засобами в усіх сферах суспільної діяльності. Тому актуальним є виділення та обґрунтування ефективності застосування текстоцентричного підходу під час формування мовленнєвих умінь та навичок.

Соціальні вимоги сьогодення, нові орієнтири мовної освіти, визначені у державному стандарті та програмі, зумовили пошуки нових підходів до реалізації змісту навчання у підручниках української мови. Сучасні підручники, за визначенням О. Савченко та А. Хуторського, повинні мати виразні ознаки певної педагогічної технології [16; 22]. На думку І. Лернера та М. Скаткіна, підручник має представляти стратегічну (загальну) і методичну модель певного навчального процесу, пропонувати не лише зміст, а й методи та прийоми навчання.

Тому, враховуючи вимоги Державного стандарту, визначаємо такі підходи: компетентнісний, діяльнісний, особистісно зорієнтований, текстоцентричний (предмет розгляду в нашій статті).

Текстоцентричний підхід – це спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток мовленнєвих умінь та навичок на текстовій основі.

Цей підхід визначає текст як комунікативну одиницю, що має власну структуру і характеризується такими основними ознаками, як зв'язність, завершеність, інформаційність тощо (К. Кожевнікова, Т. Ніколаєва, Ф. Бацевич та ін.).

Основним структурним компонентом підручника є текст. У ньому комплексно реалізується освітня, розвивальна та виховна мета навчання.

Для вчителя текст – засіб формування системи цінностей, комунікативної, мовної та соціокультурної компетентності учня, а для самого учня – джерело інформації, об'єкт розуміння та вивчення [23, с. 4].

У тлумачних, лінгвістичних, психологічних словниках текст (з латин. *textum* – тканина, поєднання, зв'язок, побудова) – це «сукупність записаних слів, що складають логічну або мистецьку цілість», «упорядкована послідовність речень, об'єднаних смисловими і граматичними зв'язками, що становить висловлювання» [8; 15; 22], «послідовність мовленнєвих одиниць висловлювань, абзаців, розділів і т. ін.» [15]. Науковці (Н. Жинкін, Т. Дрідзе, О. Пешковський, Л. Щерба, Н. Чепелева) трактують текст як систему елементів, різних за ступенем складності та значущості, об'єднаних загальною концепцією, яка разом з логікою розгортання повідомлення впливає на системи зв'язків. Це визначає інформаційне насичення кожного елемента тексту, а кожен елемент, якому властива певна інформація, інтегруючись у текст, змінює її.

У результаті аналізу наукових досліджень з проблеми виявлено різноманітність думок науковців у галузі психології, лінгвістики, лінгводидактики щодо сутності тексту, його сприймання та розуміння. Складне і багатоаспектне поняття «текст», його складники розглядають А. Брудний, Р. Гальперін, Г. Гранік, Л. Доблаєв, М. Жинкін, С. Рубінштейн; окремі науковці враховують монологічність тексту Д. Бараник, С. Єрмоленко, А. Коваль, О. Пономарів; деякі дослідники акцентують увагу на особливості діалогічного тексту (Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зимня, Е. Палихата, Є. Пассов); Д. Баранник, Р. Барт, Л. Новіков подають чітке визначення тексту; І. Гальперін розглядає текст як об'єкт лінгвістичного дослідження; Т. Лук'янова розмежовує підходи до вивчення тексту з позицій лінгвістики тексту; А. Мамалига, Т. Радзієвська, В. Різун, М. Федлер вивчають теоретичні питання комунікації та тексту.

У сучасних психологічних теоріях одне з центральних місць посідає проблема розуміння тексту, яку висвітлювали Л. Доблаєв, А. Смирнов, Г. Гранік, С. Бондаренко, Л. Концева, Н. Чепелева, І. Гудзик та інші.

Українські дослідники, зважаючи на значення тексту як комунікативної єдності, використовують текстовий матеріал у підручнику з української мови для основної школи, причому, як зазначає Н. Бондаренко, «модель вивчення мови на основі тексту дає можливість комплексно розвивати вміння і навички учнів у всіх видах мовленнєвої діяльності, а також здійснювати функціональний підхід до подання й засвоєння мовної теорії» [2, с. 2–4].

Н. Ігнатенко виділяє чотири етапи розуміння тексту школярами [12, с. 14–16]:

1) орієнтування у фактичному змісті навчального матеріалу (розуміння та відтворення учнями фактичного змісту прочитаного);

2) смисловий аналіз тексту (розуміння істотних зв'язків, відношень, головних ознак тощо);

3) структурний аналіз тексту (структурування тексту на логічні частини; виділення у тексті його складників);

4) діалогічна взаємодія читача з текстом, узагальнення прочитаного (поглиблення розуміння тексту, виявлення особистісного ставлення читача до змісту прочитаного).

Досліджуючи проблему доступності змісту текстів, І. Гудзик звертає увагу на проблему інформаційної насиченості тексту, щільності інформації. «У тексті, – зазначає дослідниця, – мають бути не тільки речення, що несуть основне повідомлення, а й ті, які вводять, доповнюють, пояснюють основні відомості» [9, с. 44–47].

Викладення основного матеріалу. Текстоцентричний підхід до навчання мови є одним із «наймолодших» у лінгводидактичній науці, тому серед науковців немає одностайності і щодо його назви (як синоніми вживають «тестоцентричний», «текстоорієнтований», «текстотворчий», «текстовий»).

Текстотворчий підхід є поліфункційним і передбачає засвоєння мовних знань і формування мовленнєвих умінь та навичок на основі текстів; усвідомлення структури тексту і функцій мовних одиниць у ньому; формування вмій та навичок сприймати, аналізувати, відтворювати, створювати, редагувати власні висловлення; у кінцевому ж результаті – сприяє формуванню й розвитку комунікативної компетентності учня.

У публікаціях останніх років учені застосовують термін «тестоцентричний підхід», проте ґрунтовного визначення цього терміна не дають.

Наукові засади навчання мови на основі текстоцентричного підходу розроблено у працях І. П. Дроздової. Дослідниця трактує мовлення ширше, його розглянуто як вид діяльності, що виявляється у користуванні мовою в усній і писемній формах. Формування мовлення ґрунтується на вдосконаленні мовленнєвої діяльності, основу структури якої становить мовленнєва ситуація, а її кінцевим результатом є не тільки текст, а й дискурс.

Можна стверджувати, що текстоцентричність лінгводидактичних стратегій визначається рівнями мовної особистості, як їх розподілив Ю. Караулов [13, с. 46–48]. Реалізація текстоцентричного підходу здійснюється на рівнях:

- вербально-семантичному, одиницями якого є слова, відношення між ними, асоціативні зв'язки і граматичні схеми;
- лінгвокогнітивному, що охоплює накопичення тезаурусного фонду, узагальнення понять, термінологічно-фахові текстові структури;
- мотиваційно-комунікативному, який виражається через прагнення висловитися, заперечити, побудувати позицію в тексті, вплинути на адресата мовлення, здобути інформацію, сформувати умови комунікації.

Текстово-комунікативна діяльність задана такими характеристиками її кінцевого продукту, які зумовлюють уведення тексту в процес спілкування. Вона передбачає взаємодію синтаксичних, семантичних, прагмалінгвістичних і композиційних особливостей суб'єктів мовлення з позицій текстоцентричного підходу. Оскільки в тексті як одиниці мовлення представлена система функціонально-лінгвістичних характеристик мовленнєвої діяльності, то в ньому відображаються комунікативно значущі параметри ситуації мовленнєвого

спілкування, комунікативно-рольовий аспект статусів і програм мовленнєвої поведінки кожного з учасників спілкування.

Це дає підстави стверджувати, що саме текстоцентричний підхід є найбільш продуктивним з погляду вимог сучасного суспільства до конкретних мовленнєво-комунікативних умінь (доводити чи спростовувати окремі положення, будувати діалоги, змінювати обсяг і жанр написаного, висловлювати згоду чи незгоду, встановлювати комунікативні позиції). Формування умінь – складний процес, який потребує досконалого знання мовних особливостей і мети комунікативного акту, відповідності запиту щодо мовлення.

Формування мовної особистості неможливе без роботи з текстом. Використання тексту як основного засобу навчання сприяє тому, що школярі опановують способи розв'язання навчально-мовних, мовленнєвих і правописних завдань. Вивчення мовних одиниць здійснюється на основі аналізу тексту в єдності змісту та форми, що дає змогу тісніше поєднати засвоєння лінгвістичних знань із формуванням мовленнєвих умінь і навичок, розв'язанням різного роду завдань виховання й розвитку учнів, а також мотиваційного забезпечення навчального процесу. Тому навчання на текстовій основі є найефективнішим.

Більшість учених (Ф. С. Бацевич, Н. С. Валгіна, І. Р. Гальперін, Т. В. Радзієвська, О. О. Селіванова та ін.) розглядають текст як середню ланку акту вербального спілкування, що взаємодіє із суб'єктами текстової комунікації, а тому обов'язково має суб'єктно-особистісні маркери. З-поміж основних ознак тексту, варто виокремити такі: текст – це комунікативна одиниця, оскільки він відображає певну прагматичну настанову того, хто його створює; він може бути відтворений у різних умовах, має цілісність і змістову завершеність (текст є соціально-зумовленим або детермінованим: те саме комунікативне завдання реалізується однією і тією ж особою по-різному, але залежно від ситуації спілкування) [21, с. 89].

На основі аналізу досліджень з теорії тексту О. Селіванова вказує на брак єдиної дефініції тексту. Наочності у термінуванні понять «текст» та «дискурс» у 70-х рр. ХХ ст. стали причиною змішування та синонімізації їх значення. Спроби розвести ці поняття зробив Е. Бенвеніст у середині 80-х рр., розмежовуючи означені поняття як соціальний (дискурс) та мовленнєвий (текст).

З позицій текстоцентричного підходу текст розглядається як «результат будь-якого різновиду мовленнєвої діяльності – мовленнєвий твір у звуковій або графічній формі (говоріння або письмо), а також об'єкт розуміння (читання та аудіювання (Т. Єщенко).

Термін «текст» визначається науковими студіями як «вербально розгорнуте міркування задля встановлення істини (Н. Зборовська), «текст, що пов'язаний із життєвою практикою» (Штерн); «комунікативна ситуація, що інтегрує текст з іншими складовими» (Вам Дейк); «динамічний, характер спілкування, що розгортається в часі», «текст» є переважно статичним

об'єктом, результатом мовленнєвої діяльності, як «зразок мовної поведінки, що перебігає у певній соціальній сфері, має певний набір змінних ..., комунікативна ситуація з усіма її складовими ...» [19, с. 57–58].

У вітчизняній науці спроба детальніше пояснити термін «текст» належить А. Коваль. Поняття тлумачиться дослідницею як: 1) реально висловлене речення або сукупність речень, що можуть, зокрема, слугувати матеріалом для спостереження фактів даної мови; 2) уся сума (сукупність) актів мовлення, створених носіями цієї мови; 3) текст – водночас і процес вирішення екстралінгвістичних завдань мовними засобами, і продукт цього вирішення; 4) текст – це об'єднана смисловим зв'язком послідовність одиниць мовлення: висловлень, абзаців, розділів та ін. [17, с. 5].

Сучасні мовознавці констатують, що текст є п'ятим, найвищим основним рівнем мови. Текст самодостатній і водночас взаємопов'язаний з іншими текстами у комунікації. У ньому реалізуються всі рівні мови, функціонують всі мовні одиниці, пов'язані семантико-граматичними відношеннями. За висловленням М. Бахтіна, «текст живе лише стикаючись з іншими текстами» [1, с. 34]. П. Дудик визначає текст, як «письмовий або усний мовленнєвий масив, найчастіше багатослівна семантична і граматична єдність, утворена одним чи кількома реченнями, що виражають закінчену думку» [11, с. 278].

Є декілька функцій навчального тексту.

Функція поповнення знань учнів про систему мови, функціонування мовних явищ, переважно лексичних. Ця функція знаходить практичну реалізацію у завданнях до тексту, що охоплюють різні мовні рівні, спрямовані на те, щоб звернути увагу учнів на мовні елементи тексту (знайти незнайомі слова, відшукати і виписати однорідні члени речення, підкреслити дієслова тощо).

Функція тренування. Призначення цієї функції – формування мовних і умінь і навичок. Вона також реалізується на основі завдань до тексту, орієнтованих на часткове чи повне відтворення його змісту (відповісти на запитання вчителя, переказати текст, використавши певні граматичні явища, лексичні одиниці тощо).

Функція розвитку смислового сприймання тексту: розуміння прослуханого або прочитаного словесного цілого. Реалізація цієї функції залежить від характеру завдань, які насамперед мають бути спрямовані на перевірку розуміння сприйнятого тексту або на виокремлення в ньому різних смислових чи формальних елементів, що дають змогу правильно розуміти зміст тексту.

Функція розвитку усного мовлення (формування на основі тексту навичок говоріння). З цією метою на уроках варто використовувати різні форми відтворення змісту прослуханого чи прочитаного (переказування своїми словами, доповнення тексту деталями, побудова діалогів на базі тексту тощо).

Для відбору навчальних текстів варто застосовувати такі критерії:

- когнітивний (текст виконує свою освітню функцію і відповідає пізнавальним потребам учнів);

- дидактичний (текст має навчальний і виховний потенціал, містить необхідні для навчання мовні факти і явища)

- сенситивний (зміст тексту і його мовне оформлення відповідають віковим можливостям учнів);

- тематично-змістовий (зміст текстів, мова має бути яких цікавим і зрозумілим для учням; тематика текстів повинна узгоджуватися із соціокультурною змістовою лінією, визначеною в чинній програмі з української мови; має бути закладений значний виховний потенціал текстового матеріалу, який сприяє формуванню національно свідомої особистості, виробленню ціннісних орієнтацій, розвитку моральних якостей учнів;

- структурно-композиційним (варто добирати тексти синтетико-аналітичної будови з чіткою тематикою та структурною організацією; аналізуючи такі тексти, учні зможуть сформулювати їхню основну думку, виділити вступ, основну частину, висновок, зрозуміти механізми зв'язку слів у реченні тощо);

- інформативним (текст повинен містити актуальну навчально-пізнавальну інформацію, яка зацікавить учнів; відомості про культуру, визначні історичні постаті, природу рідного краю, норми, традиції писемного мовлення, за допомогою яких учні повинні вчитися передавати здобуту інформацію);

- мовно-функціональним (у текстах має бути матеріал для спостереження за функціонуванням мовних одиниць у тексті та моделі розв'язання комунікативних завдань);

- адаптованості (адаптувати літературні тексти-зразки варто за такими параметрами: чіткими ознаками певного типу, стилю, жанру мовлення; мовний матеріал підпорядкований навчальній меті (тексти соціокультурної тематики, яка є зрозумілою учням; наявність мовних концептів – одиниць етнокультурної інформації, що відображають світ українського національного світосприймання предметів і понять); адаптованість також передбачає опору на вміння, уже сформовані в учнів; ознайомлення з певними мовленнєвими формами, різні види роботи з текстом тощо) [25, с. 12].

Підручник реалізує вивчення мовної теорії на основі зв'язних текстів різної тематики, насичених виучуваними мовними явищами і закономірностями. Безперечні переваги такої системи у тому, що мовні одиниці різних рівнів подаються не абстраговано, ізольовано, як це було досі, а в їх природному мовному оточенні, безпосередньому функціонуванні у мовленні. Так реалізується в підручнику з української мови принцип функціональності у вивченні мови. Текст слугує природному об'єднанню на практиці граматичного і ситуативно-тематичного принципів, які лежать в основі комунікативного навчання мови. Саме текст стає відправним мотиваційним моментом для аналітичної роботи над знаходженням виучуваних мовних одиниць, явищ і закономірностей, з'ясуванням їхніх взаємозв'язків з іншими елементами мовної системи, спостереженням над функціонуванням у мовленні та подальшої конструктивної творчої роботи з відпрацюванням відповідних мовних і мовленнєвих умінь та навичок. Система комплексних завдань на основі тексту дає змогу побіжно повторювати вивчений раніше теоретичний матеріал і

вдосконалювати набуті на попередніх уроках уміння й навички у різних видах мовленнєвої діяльності [2, с. 2–5].

Сучасна методика орієнтує вчителя на формування текстотворчих умінь та навичок учнів, які розуміємо як комплексне поєднання умінь конструювати тексти різних стилів, типів, жанрів, діалогічної чи монологічної структури в усній або письмовій формі.

Структура підручника визначається насамперед закладеними у Державному стандарті та розроблених на його основі програмах змістовими лініями – мовною, мовленнєвою, соціокультурною та діяльнісною (стратегічною), а також необхідністю взаємозв'язаного навчання чотирьох видів мовленнєвої діяльності – аудіювання (слухання – розуміння), говоріння, читання і письма. Матеріал підручника містить текстовий матеріал і позатекстовий компонент.

Основним структурним компонентом підручника є текст. У ньому комплексно реалізується освітня, розвивальна і виховна мета навчання.

Для вчителя текст – засіб формування системи цінностей, комунікативної, мовної та соціокультурної компетентності учня, а для самого учня – джерело інформації, об'єкт розуміння і вивчення [23, с. 4].

На думку М. Пентилюк, основними формами роботи з текстом є: навчальне, аналітичне читання текстів з конструюванням запитань до тексту, виразне читання віршів, текстів різних жанрів; проникнення в авторський задум тексту через аналіз ключових слів, що розкривають головну ідею тексту; добір заголовка до тексту, критичне осмислення, обговорення; формування лексикографічної культури через роботу зі словниками різних типів (тлумачним, орфографічним, орфоепічним, синонімів, антонімів, паронімів, омонімів тощо); вправи з техніки мовлення, виразного читання художніх текстів, виголошення власних промов залежно від ситуації мовлення; стисле усне повідомлення про прочитаний у підручнику (газеті, журналі, методичному посібнику) матеріал з його оцінкою; розповідь про прочитану книгу, переглянутий спектакль, відвідану виставку, екскурсію, переглянуту (прослухану) передачу; повідомлення із власного життєвого досвіду відповідно до різних ситуацій (побутового, громадського) життя); написання листів, заміток до газети, на радіо, телебачення, веб-сайти з актуальних проблем життя учнів, з проблем культури, навчання, відпочинку тощо [23, с. 102].

Отже, текстоцентричний підхід дає змогу реалізувати всі цілі навчання у комплексі:

- 1) формувати мовну компетентність учнів, тобто системні знання про мову як засіб вираження думок і почуттів людини;
- 2) розвивати універсальні способи мисленнєвої діяльності;
- 3) виробляти практичні навички володіння культурою мови, додержання мовних норм, уміння користуватися словниками та іншою довідковою літературою;
- 4) прищеплювати мовний смак, розширювати кругозір;
- 5) формувати лінгвістичні компетенції учнів, поглиблювати їхні знання про українську мову як багатофункціональну знакову систему та суспільне явище,

збагачувати загальні уявлення про мовознавство і окремих вітчизняних лінгвістів, виробляти навички мовної рефлексії, що сприятиме інтелектуалізації учнів;

б) формувати загальну мовленнєву компетентність;

7) розвивати дослідницьку компетентність, удосконалювати вміння та навички самостійної роботи з навчальним текстом.

Методичний аспект використання текстів на уроках мови ґрунтується на розумінні тексту як мети, засобу оволодіння мовою і мовленням. Робота з текстом дає можливість краще розв'язувати проблеми внутрішньопредметних зв'язків, показувати функціонування у мовленні мовних одиниць усіх рівнів, проводити спостереження за відповідними мовними явищами, реалізовувати мовний, мовленнєвий, соціокультурний та діяльнісний (стратегічний) компоненти нового змісту навчання української мови.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Реалізація ідеї вивчення курсу української мови на основі текстоцентричного підходу є продуктивною. Розроблена система навчання дасть можливість формувати всебічно розвинену особистість, яка вільно оперує смислами, різнорівневими й різноструктурними моделями для творчої реалізації життєвих цілей, завдань і намірів.

Подані матеріали не вичерпують проблеми. Багато аспектів її потребує ретельної уваги з боку дослідників і спеціальних досліджень.

Використані джерела

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. – М., 1979.
2. Бондаренко Н. Новий підручник як невід'ємна складова системної перебудови мовної освіти / Н. Бондаренко // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 2. – С. 2–5.
3. Бондаренко Н. Текстоцентрична система вивчення державної мови: теоретичний і практичний аспекти / Н. Бондаренко // Державотворча й об'єднувальна функції української мови: реалії здобутки, перспективи : матеріали міжнародного науково-методичного семінару. – Ужгород, 2009. – С. 143–153.
4. Болотнова Н. С. Новые подходы к обучению русскому языку в современных условиях / Н. С. Болотнова // Коммуникативно-деятельностный и текстоориентированный подходы к преподаванию русского языка : материалы науч.-пр. конф. (12 марта 2001 г.) / под ред. проф. Н. С. Болотновой. – Томск : Изд-во Томского гос. пед. ун-та. – 2001. – С. 5–10.
5. Ворожбитова А. А. Теория текста: антропоцентрическое направление : учебн. пособ. / А. А. Ворожбитова. – М. : ВШ, 2005. – 367 с.
6. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Едиториал УРСС, 2044. – 144 с.
7. Граник Г. Г. О типах учебных текстов / Г. Г. Граник, С. М. Бондаренко // Проблемы школьного учебника. – М. : Просвещение, 1975. – Вып. 3. – С. 73–85.
8. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – С. 139.
9. Гудзик И. Ф. Компетентностно ориентированное обучение русскому языку в начальных классах / И. Ф. Гудзик. – Черновцы : Букрек, 2007. – 496 с.
10. Горошкіна О. М. Формування мовної особистості учня / О. М. Горошкіна, О. С. Кузьмішина, Н. В. Мордовцева та ін. – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2009. – 304 с.
11. Дудик П. С. Стилїстика української мови : навч. посіб. / П. С. Дудик. – К. : Академія, 2005. – 368 с.

12. Ігнатенко Н. В. Дидактичне забезпечення розуміння навчальних текстів учнями початкових класів : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.09 / Н. В. Ігнатенко ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2001. – 20 с.
13. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Издательство ЛКИ, 2010. – 264 с.
14. Формановская Н. И. Речевое взаимодействие: Коммуникация и прагматика / Н. И. Формановская. – М., 2007. – 480 с.
15. Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990.
16. Любашенко О. В. Текстоцентричний підхід у побудові лінгводидактичних стратегій навчання в університеті // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К., 2003. – С. 281–290.
17. Особливості мови й стилю засобів масової інформації / за ред. А. Коваль. – К. : Вища школа, 1983.
18. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти / О. Я. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.
19. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2010. – 844 с.
20. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К. : 2008. – 712 с.
21. Селиванова Е. О. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Селиванова // К. Брама. – Изд-во Вовчок О. Ю., 2004. – 336 с.
22. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посібн. / [О. Горошкіна, Н. Єсаулова, О. Лукянченко, Н. Мордовцева та ін.] ; за ред. М. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2003. – 149 с.
23. Пентилюк М. І. Текстоцентричний аспект формування риторичних умінь і навичок / М. І. Пентилюк // Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : зб. статей. – К. : Ленвіт, 2011. – С. 96–108.
24. Хуторской А. В. Место учебника в дидактической системе / А. В. Хуторской // Педагогика. – 2005. – № 4. – С. 10–18.
25. Ярмолюк А. В. Роль навчального тексту у формуванні ціннісно-сміслових орієнтацій учнів 5-х класів / А. Ярмолюк // Українська мова і література в школі : науково-методичний журнал. – 2012. – № 8. – С. 11–15.

References

1. Bahtin M. M. Estetika slovesnogo tvorchestva. – M., 1979.
2. Bondarenko N. Novyi pidruchnyk yak nevidiemna skladova systemnoi perebudovy movnoi osvity / N. Bondarenko // Ukrainska mova i literatura v shkoli. – 2005. – N 2. – S. 2–5.
3. Bondarenko N. Tekstotsentrychna systema vyvchennia derzhavnoi movy: teoretychnyi i praktychnyi aspekty / N. Bondarenko // Derzhavotvorcha y obiednuvalna funktsii ukrainskoi movy: realii zdobutky, perspektyvy : materialy mizhnarodnoho naukovu-metodychnoho seminaru. – Uzhhorod, 2009. – S. 143–153.
4. Bolotnova N. S. Novye podhody k obucheniyu russkomu yazyku v sovremennykh usloviyah / N. S. Bolotnova // Komunikativno-deyatelnostnyj i tekstoorientirovanyj podhody k prepodavaniju russkogo yazyka : materialy nauch.-pr. konf. (12 marta 2001 g.) / pod red. prof. N. S. Bolotnoj. – Tomsk : Izd-vo Tomskogo gos. ped. un-ta. – 2001. – S. 5–10.
5. Vorozhbitova A. A. Teoriya teksta: antropocentricheskoe napravlenie : uchebn. posob. / A. A. Vorozhbitova. – M. : VSH, 2005. – 367 s.
6. Galperin I. R. Tekst kak ob'ekt linvisticheskogo issledovaniya / I. R. Galperin. – M. : Editorial URSS, 2044. – 144 s.
7. Granik G. G. O tipah uchebnyh tekstov / G. G. Granik, S. M. Bondarenko // Problemy shkol'nogo uchebnika. – M. : Prosveshchenie, 1975. – Vyp. 3. – S. 73–85.
8. Honcharenko S. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk / S. Honcharenko. – K. : Lybid, 1997. – S. 139.
9. Gudzik I. F. Kompetentnostno orientirovanoe obuchenie russkomu yazyku v nachal'nykh klassah / I. F. Gudzik. – CHernovcy : Bukrek, 2007. – 496 s.

10. Horoshkina O. M. Formuvannia movnoi osobystosti uchnia / O. M. Horoshkina, O. S. Kuzmishyna, N. V. Mordovtseva ta in. – Luhansk : SPD Rieznikov V. S., 2009. – 304 s.
11. Dudyk P. S. Stylistyka ukrainskoi movy : navch. posib. / P. S. Dudyk. – K. : Akademiia, 2005. – 368 s.
12. Ihnatenko N. V. Dydaktychne zabezpechennia rozuminnia navchalnykh tekstiv uchniamy pochatkovykh klasiv : avtoref. dys. kand. ped. Nauk : 13.00.09 / N. V. Ihnatenko ; In-t pedahohiky APN Ukrainy. – K., 2001. – 20 s.
13. Karaulov Yu. N. Russkij yazyk i yazykovaya lichnost / Yu. N. Karaulov. – M. : Izdatel'stvo LKI, 2010. – 264 s.
14. Formanovskaya N. I. Rechevoe vzaimodejstvie: Komunikaciya i pragmatika / N. I. Formanovskaya. – M., 2007. – 480 s.
15. Lingvisticheskij ehnciklopedicheskij slovar. – M., 1990.
16. Liubashenko O. V. Tekstotsentrychnyi pidkhid u pobudovi linhvodydaktychnykh stratehii navchannia v universyteti // Novi tekhnolohii navchannia : nauk.-metod. zb. – K., 2003. – S. 281–290.
17. Osoblyvosti movy y styliu zasobiv masovoi informatsii / za red. A. Koval. – K. : Vyshcha shkola, 1983.
18. Savchenko O. Ya. Dydaktyka pochatkovoї osvity / O. Ya. Savchenko. – K. : Hramota, 2012. – 504 s.
19. Selivanova O. O. Linhvistychna entsyklopediia / O. O. Selivanova. – Poltava : Dovkillia – K., 2010. – 844 s.
20. Selivanova O. O. Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy : pidruchnyk / O. O. Selivanova. – Poltava : Dovkillia. – K. : 2008. – 712 s.
21. Selivanova E. O. Osnovy lingvisticheskoi teorii teksta i komunikacii / E. A. Selivanova // K. Brama. – Izd-vo Vovchok O. Yu., 2004. – 336 s.
22. Slovnyk-dovidnyk z ukrainskoi linhvodydaktyky : navch. posibn. / [O. Horoshkina, N. Yesaulova, O. Lukianchenko, N. Mordovtseva ta in.]; za red. M. Pentyliuk. – K. : Lenvit, 2003. – 149 s.
23. Pentyliuk M. I. Tekstotsentrychnyi aspekt formuvannia rytorychnykh umin i navychok / M. I. Pentyliuk // Aktualni problemy suchasnoi linhvodydaktyky : zb. statei. – K. : Lenvit, 2011. – S. 96–108.
24. Hutorskoj A. V. Mesto uchebnika v didakticheskoi sisteme / A. V. Hutorskoj // Pedagogika. – 2005. – № 4. – S. 10–18.
25. Yarmoliuk A. V. Rol navchalnoho tekstu u formuvanni tsinnisno-smyslovykh orientatsii uchniv 5-kh klasiv / A. Yarmoliuk // Ukrainska mova i literatura v shkoli : naukovu-metodychnyi zhurnal. – 2012. – N 8. – S. 11–15.

Галаевская Л. В.

ТЕКСТОЦЕНТРИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ РЕЧЕВЫХ УМЕНИЙ И НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ И ИХ РЕАЛИЗАЦИЯ В УЧЕБНИКЕ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена рассмотрению особенностей текстоцентрического подхода к формированию речевых умений и навыков учащихся в современном учебнике украинского языка. Рассмотрены понятие «текст» как основная единица текстоцентрического подхода, его структура, характеристики, специфика процесса понимания, определены функции текста по развитию языковой личности.

Ключевые слова: текстоцентрический подход; текст; работа над текстом; учебный текст; языковая личность.

Halaievska L.

TEXT-CENTERED APPROACH TO THE FORMATION OF PUPIL'S SPEECH SKILLS AND ITS REALIZATION IN THE UKRAINIAN LANGUAGE TEXTBOOK

The article is devoted to highlighting the peculiarities of the text-centered approach to the formation of pupils' speech skills in the modern Ukrainian language textbook. The concept of a "text" is considered as the basic unit of the text-centered approach, its structure, characteristics, specifics of the process of understanding; the functions of the text concerning the development of the linguistic personality are defined. The educational functions of the text are expanded; the fundamentals of selection and typology of texts in the textbook on the Ukrainian language were determined. The advantages of the text-centered approach, which will contribute to the implementation of this approach in the work with the textbook, are found out. Attention is paid to the role of texts in the formation of speech competence; the method of working with a textbook is analyzed, as it is an important source of knowledge acquisition and formation of the linguistic personality on the basis of developed linguistic and communicative competences. The author found that the text serves as a means of implementing all the content lines of the program, which requires a comprehensive work with it to form or improve small groups and pairs, the formation of general educational skills and abilities simultaneously. It is envisaged that text work will be successful in the context of the implementation of the text-centered approach. The emphasis is placed on the role of texts, in particular case-law ones, in the formation of students' linguistic competence; the text-centered approach is analyzed as the fundamentals of the formation of speech competence on the basis of developed linguistic and communicative competences.

Keywords: text-centered approach; text; work on text; textbook; linguistic personality.

УДК 373.05.16

ПІДРУЧНИК ЯК ПРОВІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ДИДАКТИКИ ФІЗИКИ

М.В. Головко,

кандидат пед. наук,

заступник директора з наукової роботи,

Інститут педагогіки НАПН України

m.golovko@ukr.net

У статті висвітлюється проблема формування джерельної бази історії вітчизняної дидактики фізики як важливої умови здійснення історико-методичних досліджень. Обґрунтовується положення про те, що підручник є її провідним елементом, який репрезентує не лише підходи щодо структури та змісту курсу фізики, а й методичні системи його реалізації. Підручник фізики розглядається з позицій культурологічного підходу як джерело-продукт науково-освітньої діяльності на певному етапі розвитку освітньої системи та методичної думки.

Наголошується на тому, що підручник фізики як педагогічне явище та соціокультурний феномен виходить за межі традиційного його позиціонування як засобу навчання. Введено в науковий обіг теорії та методики навчання фізики підручники-джерела, що не були вивчені та описані в історіографії окресленої проблеми. Уточнено періодизацію історії вітчизняного підручника фізики. Узагальнено та систематизовано результати підручникотворення на визначених етапах.

Ключові слова: джерельна база історії вітчизняної дидактики фізики; історіографія підручника фізики; культурологічний підхід.